

ויש אומרים שמעיקר הדין אין מועילה הפרשה מחברו מטעם 'זכין לאדם', שגילתה תורה בתרומות ומעשרות שצריך הפרשה מדעת בעלים; גם אתם – מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם (ע"ש) א' כאן ובש"ת עונג יום טוב קט בבאור דבריו). והואיל ואין כאן זיכוי ממון או חפץ כלשהו אלא שעושה לו דבר שמרוצה ממנו – אין מועיל אלא לדעתו (ע' קצות החשן רמג סק"ח. וע' אבנ"מ לו, יב; באר יצחק או"ח א, ג ועוד. ובלשון אחרת (עמק יהושע כא): 'זכין לאדם' אמרינן, 'זכין מאדם' לא אמרינן).

'מי אמרינן כיון דזכות הוא לו לא צריך דעת.... אלא לאו אין צריך דעת'. ואף על פי שהטעם שאין צריך דעת כי זכות היא לו וכאילו עשאו שליח, והרי אסור לעשות שליחות למודר – מכל מקום כיון שיכול לעשות בלא דעתו, אין נקראת זו הנאה (עפ"י הרא"ש).

'התורם משלו על של חבירו, טובת הנאה של מי... אמר קרא את כל תבואת זרעך... ונתתה. כן גרס הר"ן ועוד. וכבר תמהו (בשיטמ"ק ובמסורת הש"ס על הגליון) הלא מקרא זה במעשר שני נאמר, והנתינה האמורה בו היינו פדיון הבעלים את המעשר בכסף. ופירש הרש"ש שהדרשה היא מכך שהמעשר שייך לבעל התבואה והוא זה שפודהו, מזה יש ללמוד לטובת הנאה הקיימת בתרומות ומעשרות ששייכת לבעלים ולא לתורם.

## דף לז

'על המדרש לא שרי למשקל' – הלכך כשמלמדו בחנם אינו מהנהו כלום שהרי אסור ליטול ממנו שכר. ומשום הלימוד עצמו – כתב הר"ן שאינו נחשב דבר הנאה כי מצוות לאו ליהנות ניתנו. בספר טורי אבן (ר"ה כח) הקשה למאן דאמר מצוות ליהנות ניתנו, כיצד יפרש משנתנו. וכתב שאין לומר הואיל וכל אחד מחויב ללמדו בחנם לפיכך אינה הנאה, כי אם הוא לא ילמדנו אחר ילמד – שהרי בשמים של עבודה זרה אסורים בהרחה אעפ"י שיש לו בשמים אחרים. וכן במזה מי חטאת משמע שאסור אעפ"י שיכול אחר להזות עליו.

(וכ"מ בפירוש הרא"ש (לו סע"ב) שבדבר שעושה למודר עצמו, אין מתחשבים בסברא זו שהיה יכול לעשותו ע"י אחר.

עוד יש להוסיף לשאל הלא לא מן הכל זוכה ללמוד, ויתכן שזוהו ילמד יותר ממה שהיה יכול ללמוד מאחר).

ואפשר שהמלמד אינו אלא גורם לתלמיד שיעשה המצוה בעצמו והרי זה כמו משתדל ומשפיע על המודר שיעשה מצוה, הלכך אין זה אלא גרם הנאה. ואין זה דומה לתקיעה בשופר למודר הנאה שמ"מ נהנה הלה מן השופר האסור לו. [והר"ן נקט טעם שהוא נכון לפי האמת, שמצוות לאו ליהנות ניתנו]. ודומה למה שמצינו שהמדיר הנאה את חברו מניח על הסלע ומפקיר והלה בא ונוטל, שאין זה אלא גרם (עפ"י אילת השחר. ע"ש).

לדברי הרמב"ם שהמצוה היא בשמיעת השופר, עדיין אין מובן מה חילוק יש בין שמיעת שופר האסור בהנאה לבין לימוד מפי חברו.

ונראה לתרץ שגם לפי האמוראים שאין סוברים מצוות לאו ליהנות ניתנו, אין זה מוסכם על כל התנאים, כפי שמוכח ממעילה יג לראב"ד צ' הזקנים היו נהנים מהעברה שבמקדש ללולביהם (ע"ש בתוס' בפי"מ לרמב"ם ברש"ש ובזבח תודה). ותנא דמתניתין סובר דלאו ליהנות ניתנו.

כל זה אמור לדברי הר"ן. אמנם יש אומרים שמצוות תלמוד תורה שונה משאר מצוות לענין זה שודאי יש בה הנאה. וזו לשון בעל טורי זהב (יו"ד רכא, מג): 'דודאי התורה משמחת לב שהרי אסור ללמוד בימי אבלו. אם כן, לא דמיא האי מצוה לשאר מצוות דאמרין לאו ליהנות ניתנו אלא בזה נמשך הנאה לאדם'. וממשיך: 'ואין להקשות: אם כן למה מותר ללמוד מקרא, הא יש לו שמחה מזה? יש לומר דהתם החיוב עליו ללמוד עמו מכח 'מה אני בחנם' כו', על כן לא אכפת לן בהנאה'.

(נראה לסייע סברא זו ממה שפירש הרא"ש שלכך מותר ללמוד את בנו מקרא, מצוה קעביד. ע"ש. ומדוע נצרך לכך הלא בלא"ה אינו מהנהו – אלא לומר שאעפ"י שהאב נהנה ושמח מכך שמלמד את בנו, אך כיון שמצד המלמד זו מצוה, הרי אין זה מעשה של נתינת הנאה אלא מעשה מצוה.

וצריך לחלק בין זה ובין התוקע לחברו המודר ממנו תקיעה של מצוה, הגם שמחויב להוציא מדין ערבות). ויסוד הדברים שבתלמוד תורה אין אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' כבר נמצא לאחד מן הראשונים; רבי אברהם מן ההר בחדושויו כאן. (וכן יש להעיר מדברי הר' נחמן בן הרמב"ן בחידושויו לביצה (יב). שקריאה בספר תורה נחשבת הנאה אעפ"י שמצוות ללה"ג).

ונחלקו אחרונים ז"ל בדבר; בקצות החושן ובנתיבות המשפט (עב, ג לג) דנו על השואל ספר מחברו ללמוד תורה, האם חייב באונסין כשאר שואל חפץ להנאתו, או שמא כיון שמצוות לאו ליהנות ניתנו אין זה כשואל לצורך שימוש אלא דינו כדין השואל על מנת לראותו. אחת מהערות ה'נתיבות' על ה'קצות' היא מדברי הט"ז הללו שמצוות לימוד נחשבת הנאה לאדם שלא כשאר מצוות. ואמנם ב'משובב נתיבות' נקט בעל קצוה"ח לחלוק על הט"ז '[אחר נשיקת עפרות זהב לטורי זהב]' מפני דברי הר"ן בסוגיתנו שאף בתלמוד תורה אומרים 'לאו ליהנות ניתנו'.

ועוד תמה על מה שכתב הט"ז שאף על פי שיש בלימוד הנאה, לא אכפת לנו בכך כיון שחייב ללמוד משום 'מה אני בחנם'. והרי אם כדבריו שגם הלימוד בכלל 'הנאה', אם יאסור אדם את ספרו בהנאה הלא ייאסר עליו ללמוד מתוכו שהרי נהנה מהספר, ואם כן מה בכך שחייב ללמוד את חברו בחנם, וכי עדיף חברו ממנו עצמו? אלא על כרחנו לומר שהלימוד אינו חשוב הנאה [ומה שנפסק בשו"ע (רכא, יא) שאסור ללמוד בספר של מי שהדירו – שם הטעם הוא כמו שפרשו האחרונים (ע' ש"ך וט"ז) שאין חיוב על אדם להשאיל בחנם ספר לחברו ללמוד בו ויכול להשכיר לו תמורת תשלום, ולכן אם נותן לו בחנם – נמצא מהנהו] (וע"ע במנחת שלמה סימן מב).

בענין זה ראוי להביא את דבריו של הרבי ר"א מסוכטשוב, בעל אבני נזר (בהקדמת ספרו אגלי טל): 'ומדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורה הקדושה, ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו, אין זה לימוד התורה כל כך לשמה, כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת זה טעות מפורסם, ואדרבה, כי זה עיקר מצוות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעין בדמו. ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק בתורה [ועיין פירש"י סנהדרין נח. ד"ה ובכך]... בודאי זה הוא עיקר המצוה. ומודינא דהלומד לא לשם מצות הלימוד, רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו הרי זה נקרא לימוד 'שלא לשמה'... ובהא אמרו 'לעולם יעסוק אדם וכו' שלא לשמה שמתוך... אבל הלומד לשם מצוה ומתענג בלימודו הרי זה לימוד לשמה וכולו קודש כי גם התענוג מצוה'.

א. אף הר"ן והקצוה"ח שנקטו 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' גם בלימוד תורה, אין הכרח שהולקים על הגדרת האג"ט במצות 'תלמוד תורה'. אפשר שסוברים שאף במקום שהנאה גם היא חלק מן המצוה אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' כי סוף סוף חייב הוא

בדבר וכ'עול על צוארו'. [וע' במגן אברהם רצו סק"ד בשם אבודרהם שהרחת בשמים במוצ"ש, כיון שעיקרה לשם הנאה ותענוג, אין אומרים בה 'מצללה'נ'. ויש לחלק. וכע"ז בשו"ת 'עונג יום טוב' לענין מצות סוכה. וע"ע בשו"ת דובב מירשים ח"א נט לענין אכילת תרומה].

אמנם יש מקום לעיין במשאל ספר ולמד בו שלא לשמה, לשם הנאת החכמה גרידא או להתייהר ח"ו וכד', ייחשב כשואל להתחייב באונסין. וכמו"כ במודר הנאה מחברו או מספרו, יהא אסור בו, וכמו שהעיר במנחת שלמה (סוסי"ג נב) על אתרוג האסור בהנאה אחרת, שבמקום שיש לחוש לתערובת 'שלא לשמה' בנטילת האתרוג (כמו שרמזו אל תבואני רגל גאוה – ר"ת אתרג), נמצא נהנה מאיסורו"נ. ומי יאמר זכיתי לבכי.

**ב.** עוד בענין שמחת הלימוד – ע' בספר ערוך השלחן או"ח תקנד, ג. וראה משנ"ב א סק"י.

ומה שכתב באג"ט שעל ידי השמחה והעונג בלימוד, נבלע בדמו ודבוק בה – מפורש במשנת אבות שהשמחה היא אחד מקניני תורה. ועד"ז פרש הרה"ק רש"ש מאמשינוב (אמרות טהורות ח"ג עמ' סא) את הכתוב (בתהלים קיט, טז) 'בחקתיך אשתעשע – לא אשכח דבריך', השעשוע והשמחה בלימוד, סגולה לזכרון.

יצויין שמלבד סברת הר"ן וסברת הט"ז, ישנה סברה נוספת בהתר ללמדו תורה: בסתם אין כוונת הנודר 'הנאה' לדבר מצוה. סברה זו כתב בשער המלך (הלכות שופר א, ג) כדי להסביר את משנתנו לדעת החולק על הכלל 'מצוות לאו ליהנות ניתנו'. וכן הסביר בכך את שיטת הרשב"א.

מענין לענין באותו ענין: לפי המשתמע מהמשך הסוגיא ומהר"ן, אף בלימוד תורה לבנות [על כל פנים להלכות הנוגעות להן וכיו"ב] שאין בכך מצות 'תלמוד תורה', אעפ"כ אומרים בזה 'מצללה'נ' שמכל מקום חייבות הן בלימוד זה (כמש"פ הרמ"א ביו"ד רמז, בשם הסמ"ג. ומכאן גם מקור לדבריו. וע' בקר"א). או אף כשאינן חייבות, י"ל שקיום המצוה אינו נחשב דבר של הנאה. וכ"כ בספר חדושים ובאורים לענין התוקע בשופר לאשה המודרת הנאה שמסתבר שמותר הגם שאינה חייבת במצוה. וכן מתבאר לכאורה בגמרא שאיסור נטילת שחר על לימוד תורה, קיים גם בלימוד לבנות. וכמשה רבינו שלימד לכל העם בחינם, ל'בני ישראל' ול'בית יעקב'.

'בקטן'. כתב הר"ן: 'אף על גב דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, אפילו הכי לא ספינן ליה איסור בידים'. בספר תרומת הדשן (סב) פירש הטעם שאסור לספות איסורים לקטן הוא כדי שלא יתרגל בעבירות וכשיגדל יבקש לימודו. האחרונים בספריהם פלפלו רבות בדבריו (ע' שו"ת חת"ס או"ח פג; אחיעזר ח"ג פא). יש מי שהעיר מדברי הר"ן שלפנינו, שהרי כאן כשיגדיל יהא מותר לו ללמוד שכבר אינו צריך שימור, ואם כן אין שייך כאן הטעם האמור, שמא ימשיך בהרגלו ויעשה איסור (דובב מירשים ח"ג סוף קב, בשם חתנו).

עוד העירו (ע' קרן אורה) על דברי התוס' בפסחים (פח.) שבמקום חינוך למצוה מותר להאכילו איסור. והרי כאן מלמדו תורה? ותרצו שהלימוד בעצמו מותר אלא שאסור למחול לו על השכר, והרי זה אינו חלק מן המצוה (שלמי נדרים).

ובשערי ישר (ג, כה) צידד לומר שבנדר, כיון שהוא 'איסור חפצא' הרי רצון התורה הוא שלא יפגמו באיסור שחל בחפץ, ולכן יש לומר שכל אדם שמהנה את המודר עובר על האיסור [ובאר שם שאין זה שייך למחלוקת הר"ן והרמב"ם מי עובר בבל יחל, המדיר או המודר. כי הם דנים על איסור הגברא של בל יחל, ואילו כאן מדובר על האיסור שחל בחפץ, שאינו מפורש בתורה כאזהרה. וזה – אסורים בו כולם. וכן משמע מלשון הרמב"ם רפ"ה). ולכן, אף אם הקטן אינו מצווה, אפשר שאסור להנותו. וע"ש בסוף דבריו. ולפי זה אין מכאן קושיא על דברי התרומת-הדשן.

עוד יש לתרץ כמו שכתב הרשב"א שמדובר כאן בקטן הסמוך לבגרות, 'מופלא הסמוך לאיש', שלענין נדרים דינו כגדול.

ומתירוק הזה שברשב"א אין להוכיח שאין כאן איסור ספייה לקטן, שי"ל שטעמו הוא מפני שהלימוד עצמו אינו אסור לו אלא ההימנעות מנטילת שכר, ואין כאן ספייה בידים, כמו שהעיר בקרן אורה. אך בדעת הר"ן נראה שהואיל והקטן עצמו אינו בר התחייבות שכר והרי לימודו הוא דבר שיש לו ערך ממוני, א"כ הלימוד עצמו נידון כנתינת ממון. וע"ע בית הלוי ח"א כג,ג.

**'אם היה גדול, מלמדו לו ולבניו מקרא'.** אף על פי שמצוה על האב ללמד את בנו – שמא היה מוצא אדם אחר שהיה מלמדו, ובכל דבר הנאה שאינו בעצמו, בטעם כלשהו אנו אומרים שאין זו 'הנאה' (עפ"י פהרא"ש לו:).

כנראה הכוונה להקשות הלא מצוה על האב ללמדו אף בשכר וא"כ הרי נהנה הנאת ממון. אכן המאירי כתב שאין האב חייב ללמד בנו בשכר, הלכך מותר ללמד את בנו. ולכאורה מפורש בדברי הרמב"ם (תלמוד תורה א) ושאר פוסקים שחייב האב ללמד בשכר (וכבר הקשה הקר"א לפ"ז למה מותר ללמד בנו). ושמא י"ל להמאירי שבמצב שהאב יודע ויכול ללמד את בנו, הואיל והוא חייב לעשות כן (ע' קדושין ל) הרי מסתבר ודאי שלא יצא ידי חובתו עד שישכור לו מלמד, אבל כשאינו יכול בעצמו אינו מחויב לשכור. ולפי זה האם אינה חייבת לשכור מלמד גם לפי הדעות שחייבת בחינוך בנה.

**(ע"ב) 'מקרא סופרים: ארץ שמים מצרים'.** נקטו אלו כדוגמא לתבות שבלא הנקודות יכולים להיקרא אחרת, באופן שהמובן משתנה, כמו כי בך ארץ גדוד (תהלים נח), שמים חשך לאור (ישעיהו ה) כל רדפיה השיגוה בין המצרים (איכה א. ניצוצי אור).

**'קסבר פיסוק טעמים דאורייתא'.** מדברי הר"ן הרא"ש והתוס' ונמוקי יוסף מבואר שלרבי יוחנן [שהלכה כמותו] פיסוק טעמים לאו דאורייתא. יש שכתבו לדעה זו שעזרא ואנשי כנסת הגדולה תיקנום (עפ"י מעשה אפור בהקדמה, ח; אברבנאל בהקדמה לירמיהו).

ויש אומרים שאף לדעתו פיסוק טעמים עצמו הוא מן התורה, וכן אמרו בוזהר שטעמי המקרא נמסרו למשה מסיני (ויקהל רה:), אלא שלימודו אינו מן התורה, שאין אדם מחויב ללמדם כדי לקרוא הפסוקים בטעמיהם (עפ"י חתם סופר ועוד. וכן מבואר מדברי ראשונים רבים שנקטו פיסוק טעמים מדאורייתא. ע' בפירוט באנצ. תלמודית ערך 'טעמים' עמ' תקצט, תרח).

## דף לח

**'לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו... נהג בה טובת עין ונתנה לישראל... פילפולא בעלמא'.** משמעות נתינה זו, שיהיה הדבר שלהם במתנה, שמה שיחדשו הם בפלפולם יהיה תורה שלימה. [הרי שמה שניתן למשה רבינו במתנה, יכול ליתנו לישראל שיהא גם שלהם במתנה, אף בעניני רוחניות]. ופלפולה של תורה היינו תורה שבעל פה, כפי שמסיים הפסוק כי על פי הדברים האלה, שנדרש (בתמורה יד:): על דברים שבעל פה] (עפ"י קדושת השבת לר"צ הכהן, ב עמ' 10; ז עמ' 48. עע"ש בעומק הענין. וע"ע בספרו ליקוטי מאמרים עמ' 97).